

Козачок Вероніка Ігорівна,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Антощук Андрій Олександрович,

завідувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Документування воєнних злочинів на деокупованих територіях ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів України, міжнародних стандартів та спеціальних підзаконних документів, що визначають порядок фіксації, вилучення, зберігання та використання доказів. Основу правового регулювання становлять положення Кримінального кодексу України, зокрема стаття 438 «Порушення законів та звичаїв війни», яка охоплює широкий спектр протиправних діянь: умисні вбивства цивільних, жорстоке поводження з мирним населенням, депортацію, незаконне позбавлення волі, напади на об'єкти цивільної інфраструктури, застосування заборонених засобів ведення війни тощо [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає процесуальну рамку документування, встановлюючи обов'язковість дотримання процедурних гарантій під час огляду місця події, проведення слідчих (розшукових) дій, фіксації показань свідків та потерпілих, призначення експертиз і забезпечення ланцюга збереження доказів [2]. Окреме значення мають положення, що регулюють невідкладність слідчих (розшукових) дій у випадках, коли існує загроза втрати доказів, що особливо актуально на деокупованих територіях [3]. Суттєвий вплив на організацію процесу документування мають постанови Кабінету Міністрів України, які визначають порядок залучення державних інституцій до фіксації наслідків збройної агресії, використання бюджетних коштів для технічного забезпечення відповідних робіт, координацію між слідчими органами,

експертними установами та органами місцевого самоврядування. Певні урядові постанови передбачають спеціальні механізми підтримки документування воєнних злочинів у співпраці з міжнародними партнерами, що дозволяє інтегрувати стандарти ООН, Міжнародного кримінального суду та інших інституцій у національні процедури. Крім того, Україна імплементує міжнародно-правові норми, включаючи Женевські конвенції, Римський статут та інші документи, які встановлюють обов'язок держави розслідувати та фіксувати факти грубих порушень гуманітарного права. Таким чином, правове підґрунтя документування воєнних злочинів формує цілісну систему, яка поєднує національне законодавство, міжнародні зобов'язання та підзаконні нормативні акти і створює необхідні юридичні умови для проведення повноцінних слідчих (розшукових) дій у складних поствоєнних умовах.

Методологія криміналістичного документування воєнних злочинів на деокупованих територіях передбачає цілісний комплекс дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження доказів, які мають матеріальне та процесуальне значення. Специфіка таких територій полягає у високому рівні руйнувань, небезпеці мінування, відсутності можливості негайного доступу до місця події, а також у значній кількості свідків та потерпілих, які мають глибокі психологічні травми. Тому методика починається з проведення заходів безпеки та розмінування, після чого здійснюється фото- і відеофіксація території у первинному вигляді. Особлива увага приділяється об'єктам, які можуть містити сліди вибухів, обстрілів, прямого застосування зброї, а також місцям незаконного утримання осіб. Криміналісти використовують трасологічні, балістичні, судово-медичні, вибухотехнічні та почеркознавчі методи, що дозволяють встановити тип зброї, напрямок ураження, спосіб руйнування, механізм завдання тілесних ушкоджень. Цифрова криміналістика відіграє ключову роль у дослідженні мобільних пристроїв, відновленні видалених даних, аналізі метаданих фото та відео, геолокаційних координат і цифрових слідів присутності окупаційних підрозділів. Процедура фіксації масових поховань включає судово-медичний огляд тіл, опис їхнього стану, документування травм, відбір біологічних зразків для подальшої ідентифікації, а також складання карт поховань з прив'язкою до місцевості. У разі виявлення катівень або місць утримання людей проводиться детальний аналіз приміщень: сліди крові,

пошкоджень, залишків знарядь тортур, записів на стінах, предметів особистого вжитку. Усі дії фіксуються у протоколах огляду, до яких додаються додаткові матеріали – схеми, відеозаписи, фототаблиці. Надзвичайно важливо забезпечити правильне вилучення речових доказів, їх маркування та створення безперервного ланцюга збереження (chain of custody), адже навіть невелике порушення процедури може поставити під сумнів допустимість доказів у міжнародних судах. У більшості випадків робота здійснюється мультидисциплінарними групами, до яких залучають криміналістів, судмедекспертів, саперів, археологів, психологів та фахівців з цифрових технологій, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до документування злочинів [5].

Документування воєнних злочинів на деокупованих територіях супроводжується численними труднощами, що мають організаційний, безпековий, правовий та психологічний характер. Найбільш критичним є питання безпеки: значна частина територій після звільнення залишаються замінованими або містять нерозірвані боєприпаси, що унеможливорює швидкий допуск слідчих до місця події. Затримка у проведенні оглядів призводить до природної деградації доказів, порушення структури руйнувань та зміни положення тіл чи об'єктів. Додатковою проблемою є навмисне знищення доказів окупантами: спалення документів, руйнування будівель, переміщення тіл, замітання слідів перебування військових. Це суттєво ускладнює встановлення обставин злочину та потребує застосування реконструктивних криміналістичних методів. Важливим викликом виступає порушення ланцюга збереження доказів, адже у перший період після деокупації території нерідко перебувають у вільному доступі для цивільних осіб, волонтерів або місцевих підрозділів, які можуть неусвідомлено змінювати або переміщати речові докази. Значна складність виникає під час роботи зі свідками й потерпілими: багато з них перебувають у стані посттравматичного стресу, що ускладнює отримання повних та достовірних свідчень. Психологічна робота має проводитися делікатно, із наданням первинної психологічної допомоги. У правовому вимірі проблеми пов'язані з необхідністю відповідності доказової бази міжнародним стандартам, зокрема вимогам Міжнародного кримінального суду щодо автентичності матеріалів, підтвердження часу та місця фіксації, документування

обставин вилучення. Додатково актуальним є питання міжвідомчої координації: поліція, прокуратура, СБУ, ДСНС, Збройні Сили, міжнародні місії та місцева влада повинні взаємодіяти узгоджено, оскільки неузгодженість дій нерідко призводить до дублювання або, навпаки, втрати важливої інформації.

Для підвищення ефективності документування воєнних злочинів необхідно вдосконалити нормативну базу, посилити міжвідомчу координацію та розширити технічний і кадровий потенціал органів, що займаються фіксацією злочинів. Доцільним є створення єдиного національного стандарту документування, який містив би детальні алгоритми дій для різних типів злочинів – масові вбивства, катування, руйнування цивільних об'єктів, депортація, насильницькі злочини тощо. Слід забезпечити належний рівень підготовки фахівців: організувати спеціалізовані курси для слідчих, криміналістів, судмедекспертів, психологів та саперів з урахуванням досвіду міжнародних кримінальних трибуналів.

Не менш важливим є технічне оснащення: мобільні криміналістичні лабораторії, сучасні засоби фото- та відеофіксації, обладнання для 3D-сканування, комплекси для відновлення цифрових даних та високоточні геодезичні системи мають бути доступні слідчим групам на місцях. Розширення міжнародної співпраці дозволить інтегрувати нові технології, отримати методичну підтримку та підвищити легітимність зібраних доказів у міжнародних судах. Важливо забезпечити належне фінансування процесу документування за рахунок державного бюджету та міжнародних програм підтримки, у тому числі через оновлені постанови Кабінету Міністрів України [4]. Доцільно також створити централізований захищений реєстр доказів воєнних злочинів, який забезпечить їх систематизацію, збереження та контроль за переміщенням. Впровадження цих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності документування, збереженню доказів та подальшому притягненню винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки кінематографії, у тому числі документування воєнних злочинів» від 18.04.2018 № 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2018%D0%BF#Text>

4. Про внесення змін до Порядку використання коштів для державної підтримки кінематографії (щодо документування воєнних злочинів). Постанова КМУ від 04.06.2025 (№ 657-2025 та супровідні документи). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2025-%D0%BF#Text>

5. Матеріали (методичні/аналітичні) щодо стандартів розслідування та документування воєнних злочинів; презентації і огляди Верховного Суду та експертних установ (аналітичні матеріали, 2022–2024). URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf

Кропивка Руслан Олегович,

здобувач при Науково-організаційному центрі Національної академії Служби безпеки України

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА ЗІ СЛІДЧИМ ТА ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Криміналістичні питання взаємодії прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами під час досудового розслідування набувають особливої актуальності в умовах ускладнення злочинних практик, зростання ролі цифрових джерел інформації [9; 25], використання негласних форм отримання відомостей [14; 18], а також підвищення вимог до «якості» доказування як складової верховенства права [16; 21; 24]. У сучасному кримінальному провадженні ефективність розслідування визначається не лише ресурсами чи кількістю проведених дій, а насамперед здатністю сторони обвинувачення організувати таку взаємодію між прокурором, слідчим і оперативними підрозділами, яка забезпечує законність, несвавільність, пропорційність втручань у права людини та процесуальну